

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ

Цэнтр даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі

Філіял “Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы”

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА Ў КУЛЬТУРНАЙ ПРАСТОРЫ СУЧАСНАГА ГРАМАДСТВА

Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі
да 120-годдзя з дня нараджэння народнага
пісьменніка Беларусі Кандрата Крапівы

(Мінск, 3–4 сакавіка 2016 года)

Мінск
“Права і эканоміка”
2016

УДК 821
ББК 83
Б43

Рэдакцыйная калегія:

Манкевіч А.А. (*укладальнік*), Бараноўскі А.А., Баўтрэль І.Г.,
Драздова З.У., Дудзінская Д.І.-Т., Ермаковіч К.А., Іконнікава Л.У.,
Лапата-Загорскі А.М., Лаўшук С.С., Мяцеліца І.С., Пыско Н.М.,
Пякуцька-Вабішчэвіч Т.І., Чарота У.І., Шаладонаў І.М.

Рэцэнзенты:

доктар філалагічных навук, прафесар, загадчык кафедры славянскіх літаратур
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта І.А. Чарота,
доктар філалагічных навук, прафесар В.К. Шынкарэнка

Б43 **Беларуская літаратура ў культурнай прасторы сучаснага грамадства : матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі да 120-годдзя з дня нараджэння Кандрата Крапівы (Мінск, 3–4 сакавіка 2016 г.) / Цэнтр даследаванняў бел. культуры, мовы і літ. Нац. акадэміі навук Беларусі. – Мінск : Права і эканоміка, 2016. – 396 с. ISBN 978-985-552-530-2.**

У зборнік увайшлі матэрыялы навуковых даследаванняў, прадстаўленых удзельнікамі Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Беларуская літаратура ў культурнай прасторы сучаснага грамадства”, прысвечанай 120-годдзю з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі акадэміка Кандрата Крапівы (Мінск, 3–4 сакавіка 2016 года).

У кнізе асвятляюцца новыя аспекты вывучэння праявічай, публіцыстычнай і навуковай спадчыны Кандрата Крапівы, беларускай літаратурнай класікі, актуальныя пытанні літаратуразнаўства, а таксама традыцыі літаратуры ХХ ст. у найноўшым літаратурным працэсе.

Зборнік адрасуецца спецыялістам-філолагам, усім, хто цікавіцца навуковымі даследаваннямі ў галіне беларускага літаратуразнаўства.

**УДК 821
ББК 83**

ISBN 978-985-552-530-2

© Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
НАН Беларусі, 2016
© Афармленне ВТАА «Права і эканоміка», 2016

СЕКЦЫЯ 2 ТВОРЧАСЦЬ КАНДРАТА КРАПІВЫ Ў СУЧАСНАЙ ІНФАРМАЦЫЙНАЙ ПРАСТОРЫ (КУЛЬТУРАЛАГІЧНЫ, ГІСТАРЫЧНЫ, САЦЫЯЛАГІЧНЫ, ФІЛАСОФСКІ, ПСІХАЛАГІЧНЫ, ПЕДАГАГІЧНЫ І ДЫДАКТЫЧНА-МЕТАДЫЧНЫ АСПЕКТЫ)	106
<i>Р.К. Казлоўскі (Гродна)</i> МАСТАЦКАЯ КАНЦЭПЦЫЯ РАННЯЙ ПУБЛІЦЫСТЫКІ ЗМІТРАКА БЯДУЛІ	106
<i>Т.І. Вабішчэвіч (Мінск)</i> АЎТАБІЯГРАФІЧНЫЯ ДАКУМЕНТЫ ЯКУБА КОЛАСА ЯК КРЫНІЦА ДЛЯ ВЫВУЧЭННЯ ФЕНОМЕНА ДЗІЦЯЧАЙ КРЭАТЫЎНАСЦІ	109
<i>Т.У. Ганчарова-Цынкевіч (Мінск)</i> ФАЛЬКЛОРНЫЯ ТРАДЫЦЫІ Ў ТВОРЧАСЦІ КАНДРАТА КРАПІВЫ	113
<i>З.У. Драздова (Мінск)</i> РАМАН КАНДРАТА КРАПІВЫ “МЯДЗВЕДЗІЧЫ”: МАЙСТЭРСТВА СЛОВА	117
<i>Н.В. Якавенка (Мінск)</i> ТВОРЫ КАНДРАТА КРАПІВЫ І ЯКУБА КОЛАСА Ў АНТАЛОГІІ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ 1934 ГОДА	120
<i>Ю.В. Вишницька (Київ, Україна)</i> СЦЕНАРІІ ПРОТИСТОЯННЯ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ЗПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: КООРДИНАТА «ГЕРОЙ»	123
<i>У.А. Трапянок (Мінск)</i> ПАПУЛЯРЫЗАЦЫЯ ДРАМАТУРГІІ КАНДРАТА КРАПІВЫ ПРАЗ МАС-МЕДЫЯ БЕЛАРУСІ	128
<i>А.В. Безручко (Київ, Україна)</i> ЭКРАНИЗАЦЫЯ ЛІТЕРАТУРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ПРО ВЕЛИКУЮ ОТЕЧЕСТВЕННУЮ ВОЙНУ ПАРТИЗАНСКОГО ГЕНЕРАЛА П.П. ВЕРШИГОРЫ	130
<i>Е.В. Голикова-Пошка (Минск)</i> ЭКРАНИЗАЦИИ ПРОИЗВЕДЕНИЙ БЕЛОРУССКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ О ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ	133
<i>Г.В. Біткіўська (Київ, Україна)</i> БІЛОРУСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ЖУРНАЛІ «ВСЕСВІТ»: КОНТЕКСТ ТА ІНТЕРПРЕТАЦЫЯ	136
<i>А.М. Лапата-Загорскі (Мінск)</i> ПРАЎКІ Ў ТЭКСТАХ ЯК АДЗНАКІ ТВОРЧАГА СТАЛЕННЯ КАНДРАТА КРАПІВЫ І ІВАНА НАВУМЕНКІ	139
<i>А.У. Лебедзеў (Магілёў)</i> ЖАНРАВА-СТЫЛЁВАЯ СПЕЦЫФІКА АПАВЯДАННЯЎ КАНДРАТА КРАПІВЫ СЯМЕЙНА-ПОБЫТАВАГА ЗМЕСТУ ДЛЯ ДЗІЦЯЧАГА ЧЫТАННЯ	142
<i>К.А. Парфянюк (Мінск)</i> ТВОРЫ КАНДРАТА КРАПІВЫ Ў ШКОЛЬНЫХ ПАДРУЧНІКАХ РОЗНЫХ ДЗЕСЯЦГОДЗЯЎ	146

БІЛОРУСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ЖУРНАЛІ «ВСЕСВІТ»: КОНТЕКСТ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Різноманітні аспекти білоруської літератури приваблюють увагу українських науковців передовсім у порівняльних студіях слов'янських літератур: так, Надія Колошук залучає білоруські твори для вивчення феномену табірної прози [9], а Наталія Бедзір – російської постмодерністської прози [2]. Об'єктом спеціальних досліджень здебільшого стає література початку ХХ ст. як репрезентант національної свідомості, зокрема, Валерій Булгаков вивчає на матеріалі художньої літератури проблему національної свідомості в білоруській філософській культурі кінця ХІХ – початку ХХ ст. [5], Лідія Дорошко виявляє націотворчі інтенції білоруської літератури початку ХХ сторіччя в художній парадигмі модернізму [7] тощо.

Мета нашої статті – відрефлексувати основні тенденції сучасного літературного процесу в Білорусі на матеріалі публікацій в українських літературних журналах. Білоруські твори в перекладі українською мовою друкуються в багатьох літературних часописах: «Київська Русь», «ШО», «Вітчизна», «Українська літературна газета» та ін. Обмежені обсягом статті зупинимося на публікаціях у «Всесвіті» (2006-2014), який позиціонує себе як журнал іноземної літератури.

Вже початкова вибірка показала, що в обраному часописі перевагу надають білоруській поезії (Генадзь Буравкін, Наталя Бурдзейка, Ніл Гілевич, Симон Глазштейн, Сяргей Законніков, Васіль Зуйонак, Яков Єсепкін, Ціна Кликовська, Уладзімер Някляев, В'ячеслав Рагойша, Анна Спринчак, Андрей Хадановіч), хоча друкують і малу прозу (А. Бахаревіч, В. Бикав, А. Рибак).

Мотивний комплекс перекладених творів досить широкий, проте виразно проглядається, що редакція надає перевагу мотивам свободи та національного визволення. Так, названі мотиви є основними в добірці поезій «Вірші про свободу», які з білоруської мови переклав Юрій Завгородній [6]. Важливі лінії спілкування з читачем визначені у слові перекладача: коротка передмова містить кілька інформаційних центрів, які імпліцитно розширюються завдяки підтексту. Лаконічне повідомлення про проект вільної радіостанції «Свобода», завдяки якому в ефірі щодня впродовж 2001-го року звучав вірш про свободу нового автора, викликає упевненість, що тема мала достатню громадянську підтримку. Настільки, що проект мав не лише аудіальне втілення, а й візуальне – як антологія «Верш на Свободу». Для українського читача цілком зрозумілим є почуття втіхи перекладача від того, що в антології були надруковані переклади на білоруську мову творів і українських поетів Ю. Андруховича, І. Драча, С. Жадана «як приклад солідарності з боротьбою білоруського народу за вільне життя на своїй землі». Окрім того, позначене курсивом зауваження Ю. Завгороднього про відсутність спеціального відбору віршів, а лише з метою «дати деяке уявлення українському читачеві про здійснення білорусами небезпечного проекту в умовах жорсткого авторитарного режиму» [6, с. 113] також пробуджує додаткові конотації в контексті уже українських подій останніх років.

Якщо прочитати представлені дванадцять поезій як цілісний текст під назвою «Свобода», то в ньому можна почути різну інтонацію: інтимну (М. Павлова), філософсько-містичну (С. Законніков, Ц. Кликовська, У. Некляев, Н. Хрушч), трибунно-звинувачувальну (Г. Буравкін), спонукальну (Н. Гілевич) тощо. Водночас концептуальна ідея, незважаючи на різне словесне й, часами, ескізне вираження, має спільні обриси: серед сучасної спільноти пострадянського простору існує не так Свобода, як прагнення її здобути. Здебільшого ліричний герой відчуває себе «рабом зятим в рабстві волі» (У. Някляев) або ж зародком майбутньої громади (А. Хадановіч): «Ми поки що не народжений народ, / ми в'язні скам'янілих яйцекліток, / іще в думках всі зародки чеснот – / падлюка хтось, а хтось іще лишень підліток» [6, с. 116]. Стан очікування свободи визначається образом «сонного безкрилля душі» (Ц. Кликовська), а передчуття свободи уособлює птах (Н. Бурдзейка), вільний кінь, спів схованої пташки (С. Глазштейн) чи стрункі ряди білоруської молоді (Н. Гілевич).

Мотивний комплекс цієї добірки формують в основному традиційні і для української громадянської лірики концепти зради (прокляття зрадників вітчизни у Буравкіна, віра в стійкість щодо зради вільного духу білоруської молоді в Гілевича), обурення проти руйнації рідного простору чу-

жинцями (Буравкін, Рагойша) тощо. У такому контексті поезії А. Хадановіча «Ми поки що не народжений народ...» і У. Някляєва «І довгий час...» привертають увагу незвичним поглядом на актуальну і велику кількість разів обговорену тему. Вірш А. Хадановіча прочитується як інтертекст, коди якого мають інтертекстуальну та інтермедіальну природу. Вони відсилають нас до різних літературних претекстів: міфу про Прометея, лірики І. Франка, «Котловану» А. Платонова тощо, водночас вловлюються і живописні та кінематографічні алюзії. У поезії особливо виразно звучить думка про втому від гасел, пафос яких давно вивітрився: «хтось пише, його риторика старенька / юнаків на манівці брехнею манить: / борець, герой, оратор і натхненник, / титан, чи від народження – титанік...» [там же]. Інтерпретація протиставлення *титан* – *титанік* набуває символічного значення внаслідок пейоративної семантики зменшувального суфікса -ік, асоціацій з тираноборчою лінією образу титана Прометея та есхатологічним сценарієм катастрофи «Титаніка». Зрештою, ці асоціації породжують думку, що будь-яка тиранія (колоніальна залежність), зверхність (як і меншовартісність) не вічні, а вичерпні. Кульмінацією вірша, на наш погляд, є риторичне звертання ліричного героя до образу Свободи, яку він бачить як героїню знаменитої картини Ежена Делакруа «Свобода, що веде народ» (1830): «Де ж та в пишнотах перс мадам, / яка всіх поведе на барикади?» [там же]. Прикметно, що ліричний герой не мислить себе як особне «я», а тільки як спільноту «ми». І хоч ця спільнота ще не випрацювала нової риторики (раби *німі*), однак еротично привласнила сам дух свободи: «...у кольорових снах німі / ми бачимо ту даму вже без сукні» [там же]. Така тілесність, хай і уявна, надихає і наповнює радістю («світ обожнюємо досконалий»). Стилістичний контраст між піднесеним пафосом всього вірша і зниженою лексикою останньої строфи («Бо ж віримо: довколишнє лайно / пречудовим гноєм стане у господі») позбавляє вірш ідеологічної абстракції і поміщає його в дискурс обурення і влади.

Зовсім по-іншому сприймається вірш У. Някляєва «І довгий час...» [6, с. 115], у якому осмислюється філософський аспект свободи: йдеться про волю як певний імператив Дії особи і Творця. Хронотоп твору максимально узагальнений: читач потрапляє в міфологічну ріку часу, що може тривати мить, а може вічність у просторі без впізнаваних орієнтирів. Автор показує недоречність перед Вічністю звичної бінарної опозиції *раб* – *рабовласник*: «Тече рікою пролита кров за волю крізь віки, / коли і хто тієї волі мав доволі, / раби затяті в рабстві волі / такі ж, як рабовласники її» [там же]. Поняття волі набуває метафізичного сенсу в межових ситуаціях народження і смерті:

Редакційна політика журналу «Всесвіт» спрямована на формування в читача цілісного уявлення про ту чи іншу національну літературу, тому звичним є презентувати доробок письменників у кілька подач. У 2014 р. в часописі ми знову натрапляємо на твори поетів В. Некляєва (цього разу прізвище подано в більш звичній для українців транскрипції) та А. Хадановіча. Публікації супроводжують фотографії, які доповнюють уявлення про образ поетів: філософічний Некляєв зображений з домашнім улюбленцем, а інтертекстуальний Хадановіч – з книжкою в руках.

У вірші «Римтелі» В. Некляєв залишається вірним темі осмислення Вічності буття і тим обмеженням, які людина сама собі створює. Цього разу вони метафорично зображені в образі в'язниці. Свіжіть тлумачення загалом традиційної метафори в тому, що йдеться не про споруду – уявну чи матеріальну, а про запах. Змінено також фокус сприйняття: запах вловлює не людина, а вовк.

Добірка поезій А. Хадановіча [13] продовжує лінію персоналій білоруської поезії у «Всесвіті». Зокрема, у 2008 р. друкувалися поезії Якова Єсепкіна зі збірки «Космополіс архаїки» з передмовою Тіни Палинської [8], у 2013-му – Аксани Спринчан [12]. Зазначених авторів об'єднує експериментування з метрикою та ігрові стратегії. Поети-чоловіки творять художній простір з багатьох відомих і невідомих місцевостей і міст, вільно перемішуючи в ньому літературних героїв різних епох [8, с. 172]. Вони вдаються також до архітектурних, музичних та інших мистецьких алюзій, проте особисті переживання ховають за маскою іронії.

Поезія А. Спринчан звучить по-іншому, їй властива інтимність тону: думки ліричної героїні про Свободу чи АЕС живляться родинним досвідом [12, с. 10-12]. Вірші приваблюють увагу мовними іграми та свіжими образами: «Кохалися в тумані зимовому (...) / у відволозі ба (на) льних рим, / ба (на) льно-життєвих ритмах, / затуманювати і туманітись, / нігтиком окреслювати "...яром" / і вусами: "...долиною"» [12, с. 14].

Білоруська проза представлена у «Всесвіті» значно скупише [1; 3; 4; 11], проте дібрані твори репрезентують хоча б частково процеси оновлення, якщо і не тематично, то розширенням та осучасненням проблематики та жанру. Скажімо, народно-просвітницька проблематика (збереження та духовний потенціал рідної мови, пафос боротьби з чужинцями) творів В. Бикова за рахунок філософичності притчі як жанру абстрагується від конкретно-історичної ситуації і набуває символічності, однак песимістичні фінали звучать повчально для сучасника.

Повість Алєся Рибак «Маша і Машка» (2006) присвячена, як зазначає автор «передчасно зниклим і зникаючим селам і селищам, селянам, які ще живі». Вона створена в стилі «селянської прози», проте в ній ідеться не тільки про вимирання сіл, а й про зникнення селянської культури як такої та про залежність свідомості селянства від патріархальної моделі існування. Самотність Маші, її смерть передбачувані з першого рядка твору викликають емоційний відгук у читача, незважаючи на консервативність наративу.

Оповідання Альгерда Бахаревича «Завалюхін: історія одного жартівника» – це вже сторінка нової білоруської прози, у якій дотепно зображено процес звільнення від немодерного стилю життя. Завалюхін як тип носія «гидких люмпенських звичок» не новий у літературі, але досвід звільнення від нього, психологічне оновлення розповідача художньо переконливе і свіже. Поява оповідання А. Бахаревича у «Всесвіті» засвідчує якісні зміни в політиці журналу щодо ближчих сусідів і вітчизняного читача.

Отже, аналіз публікацій перекладних білоруських творів у журналі «Всесвіт» (2006-2014) свідчить про зростання уваги до білоруської літератури впродовж останніх років. Вибір творів свідчить про зацікавлення мотивами свободи, державної незалежності, цінності особистого досвіду й переживання тощо. Твори білоруських авторів репрезентують ті соціально-культурні процеси оновлення, які відбуваються в Білорусі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахаревич А. Завалюхін: історія одного жартівника / з білоруськ. перекл. О. Кінь // Всесвіт. – 2014. – № 5–6. – С. 146–150.
2. Бедзир Н. П. Русская постмодернистская проза в восточно- и западнославянском литературном контексте: Монография. – Ужгород: «Видавництво Олександри Гаркуші», 2007. – 472 с.
3. Бикав В. Три слова німих: притча / з білоруськ. перекл. Д. Щербина // Всесвіт. – 2007. – № 9–10. – С. 3–6.
4. Биков В. Маленька червона квіточка: притча / з білоруськ. перекл. Д. Щербина // Всесвіт. – 2014. – № 5–6. – С. 243–245.
5. Булгаков В. В. Проблема національної свідомості у білоруській філософській культурі кінця XIX – початку XX ст. (на матеріалі художньої літератури): автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.05 / В. В. Булгаков; Ін-т філос. ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 2004. – 19 с.
6. Вірші про свободу / з білоруськ. переклав Ю. Завгородній // Всесвіт. – 2006. – №1–2. – С. 113–116.
7. Дорошко Л. Націотворчі інтенції білоруської літератури початку XX сторіччя в художній парадигмі модернізму [Текст] / Л. Дорошко // Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. – 2012. – Вип. 34. – С. 269–280.
8. Єсепкін Я. Поезії / з білоруськ. перекл. І. Павлюк // Всесвіт. – 2008. – № 8. – С. 172–178.
9. Колошук Н. Г. Табірна проза як літературний феномен XX століття (на матеріалі української, російської, білоруської та польської літератур) [Текст] : автореферат дис. ... д-ра філол. наук / Н. Г. Колошук. – К.: НАНУ, Ін-т літератури ім. Т.Г.Шевченка, 2007. – 40 с.
10. Некляев В. Антологія одного вірша. Римтели / з білоруськ. перекл. В. Стрілко // Всесвіт. – 2014. – № 7–8. – С. 5.
11. Рибак А. Маша і Машка: повість / з білоруськ. перекл. А. Могиленко // Всесвіт. – 2007. – № 3–4. – С. 11–25.
12. Спринчак А. Вибрані вірші / з білоруськ. перекл. В. Вакуленко-К. // Всесвіт. – 2013. – № 9–10. – С. 10–16.
13. Хадановіч А. «Старий поет». Вибрані вірші / з білоруськ. перекл. О. Кінь // Всесвіт. – 2014. – № 5–6. – С. 5–28.